

РУСЛАНА МОСКОТИНА,

науковий співробітник Сектору соціологічного моніторингу Інституту соціології НАН України (01021, Київ, вул. Шовковична, 12); старший аналітик Центру соціологічних досліджень KSE University (03113, Київ, вул. Миколи Шпака, 3)

RUSLANA MOSKOTINA,

Research Fellow at the Sector of Sociological Monitoring, Institute of Sociology, National Academy of Sciences of Ukraine (12, Shovkovychna St., Kyiv, 01021); Senior Analyst at the Center for Sociological Research, KSE University (3, Mykola Shpaka St., 03113)

rmoskotina@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0002-2195-3121>

Лінійний зв'язок чи U-крива? Вік і суб'єктивне благополуччя в Україні

Вступ

Для нас природно очікувати, що у старшому віці рівень суб'єктивного благополуччя — тобто того, як людина оцінює своє життя, — буде нижчим, ніж у молоді та осіб середнього віку. Це можна пояснити, зокрема, погіршенням стану здоров'я, зменшенням енергії для виконання навіть повсякденних завдань. Додається також вихід на пенсію, який тягне за собою зниження доходів і скорочення соціальних контактів (діти часто вже живуть окремо, робочі зв'язки втрачаються, зростає ймовірність втрати партнера чи друзів). Проте емпіричні дослідження нерідко фіксують стабільність або навіть зростання показників суб'єктивного благополуччя принаймні у ранньому старшому віці (Hansen, Blekesaune, 2022; Jivraj et al., 2014; Baird et al., 2010).

У цьому контексті часто згадують парадокс благополуччя (paradox of well-being) — контрінтуїтивне спостереження, коли зв'язок між віком і суб'єктивним благополуччям має форму U-кривої (квадратичний зв'язок): спочатку воно знижується, досягає мінімуму в середньому віці, а згодом знову зростає попри погіршення об'єктивних умов життя, як-от здоров'я чи доходів. Водночас емпіричні дослідження щодо цього парадоксу дають суперечливі результати. Одні його підтверджують (Cheng et al., 2017), зокрема намагаючись підкреслити його універсальний характер через наявність у багатьох країн (Blanchflower, 2021; Graham, Pozuelo, 2017; Blanchflower, Oswald, 2008). Інші ж його не знаходять,

Цитування: Москотина, Р. (2026). Лінійний зв'язок чи U-крива? Вік і суб'єктивне благополуччя в Україні. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*, 1, 128–139, <https://doi.org/10.15407/sociology2026.01.128>.

Публікується на засадах ліцензії Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0).

констатуючи лінійний негативний (Kratz, Brüderl, 2021; Deaton, 2008) чи більш складний нелінійний зв'язок (Biermann et al., 2022; Wunder et al., 2013). Крім того, і між країнами спостерігаються відмінності: наявність U-кривої підтвердилася лише у 3 із 69 країн, котрі брали участь у Світовому дослідженні цінностей (Bartram, 2020).

Причини суперечливості результатів різноманітні; ми окреслимо кілька з них. По-перше, це дизайн дослідження: крос-секційний, повторюваний крос-секційний чи лонгїтюдний (панельний), який визначає і можливості аналізу¹. Звичайні крос-секційні дослідження не дають змоги контролювати відмінності між індивідами, а також відділити ефект віку від ефекту когорти, тобто розрізнити власне вік та умови соціалізації, що впливають на установки й поведінкові патерни. Наприклад, у крос-секційному фреймворку з використанням звичайних лінійних регресій (OLS регресій) квадратичний зв'язок між віком і благополуччям простежується, але після контролю індивідуальних відмінностей і тривалості участі в панелі зникає (Kassenboehmer, Haisken-DeNew, 2012). По-друге, використовуються різні метрики вимірювання благополуччя. Частіше включають когнітивний компонент, котрий переважно вимірюють запитанням про задоволеність життям (Hansen, Blekesaune, 2022; Hansen, Slagsvold, 2012), однак використовують також рівень щастя (один з індикаторів афективного компоненту благополуччя)² або індекс, побудований на показниках задоволеності життям і рівня щастя (Galambos et al., 2020). Різні індикатори дають різні результати: так, Гелевік (Hellevik, 2017) виявив U-криву для задоволеності життям, але лінійне зниження — для щастя. По-третє, впливає вибір контрольних змінних (конфаундерів). Одні їх взагалі не включають, інші обирають цілу низку соціоекономічних показників. Утім, включення до моделі регресії таких показників як контрольних може зробити U-криву більш вираженою (Frijters, Beatton, 2012). Бартрам (Bartram, 2020) зауважує, що дослідники часто плутають конфаундери з проміжними змінними (як-от дохід чи сімейний стан), які опосередковують зв'язок між віком і благополуччям, однак не зумовлюють його.

Багато досліджень парадоксу благополуччя виконані на прикладі західних країн або великої кількості країн одночасно (серед яких була й Україна), але не з фокусом на Україні. Дослідження, куди серед інших країн включали Україну, теж показують різні результати. Одні підтверджують парадокс благополуччя для України (Blanchflower, 2021), інші вказують на лінійне зниження задоволеності життям з віком, особливо у країнах Східної Європи та колишнього СРСР (Deaton, 2008). Бартрам (Bartram, 2020) показує, що в Україні негативний зв'язок із віком простежується і до, і після 45 років. Ба більше, U-крива частіше виявляється у країнах із високим ВВП (Deaton, 2008; Swift et al., 2014). Тож постає питання: що ми спостерігаємо в Україні — квадратичний чи лінійний негативний зв'язок між віком та суб'єктивним благополуччям?

¹ Однак і в межах одного дизайну дослідження використовують різні стратегії аналізу даних, що також може спричинити відмінності у результатах.

² Суб'єктивне благополуччя є багатокомпонентним поняттям, що включає когнітивний та афективний виміри; також сюди додають і евдемонічний вимір (Ryan, Deci, 2001; Ryff et al., 2021; OECD, 2024; Glatz et al., 2022).

Визначення характеру зв'язку віку з благополуччям є важливим, оскільки дає змогу виявити найуразливіші вікові групи. Аналіз цього зв'язку саме для України допомагає точніше окреслити такі категорії й уникнути хибних висновків, що виникають у разі автоматичного перенесення результатів інших країн. Це, своєю чергою, дає можливість своєчасно застосовувати відповідні інтервенції, зокрема психологічну та матеріальну підтримку, орієнтовані на потреби конкретних вікових груп.

Методологія

Щоб відповісти на питання про характер зв'язку між віком і суб'єктивним благополуччям в Україні, було використано дані шести хвиль Європейського соціального дослідження (ESS): 2005 рік (2 хвиля, $N = 2031$), 2006–2007 роки (3 хвиля, $N = 2002$), 2009 рік (4 хвиля, $N = 1845$), 2011 рік (5 хвиля, $N = 1931$), 2013 рік (6 хвиля, $N = 2178$) та 2022 рік, безпосередньо перед вторгненням (10 хвиля, $N = 1531$) (ESS ERIC, 2012, 2018, 2023, 2025a, 2025b, 2025c). Вибірki ESS є репрезентативними для населення України віком від 15 років. У випадку 2022 року вони репрезентують лише населення підконтрольних українському уряду територій станом на 23.02.2022.

ESS має повторюваний крос-секційний дизайн, що дозволяє відокремити ефекти віку, когорти та періоду, тим самим оцінюючи “чистий” зв'язок віку із благополуччям. Ефект періоду охоплює низку подій, що відбувалися в певний час і могли впливати на всіх незалежно від віку, тоді як ефект когорти відображає умови, за яких формувалася людина (Yang, 2008).

Ідеальним вибором був би панельний дизайн, який дає змогу контролювати міжіндивідуальні відмінності та встановлювати напрям причинного зв'язку. Звісно, суб'єктивне благополуччя не буде впливати на вік. Водночас гірший стан фізичного та/або ментального здоров'я (наприклад, підвищена тривожність, стрес чи депресивні симптоми) може знижувати рівень благополуччя та скорочувати тривалість життя. Тому вищі показники суб'єктивного благополуччя серед людей старшого віку можуть частково пояснюватися ефектом «вцілілого»: у вибірці старших вікових груп залишаються ті, хто раніше був більш здоровим і, відповідно, щасливішим.

Водночас, в Україні наразі відсутні тривалі панельні дослідження, які були б репрезентативними для населення. Саме тому найбільш доцільним є використання репрезентативних повторюваних крос-секційних опитувань. При цьому краще віддавати перевагу тим із них, де кількість хвиль є максимальною (як от ESS), адже це сприяє кращому розділенню ефектів віку, когорти та періоду. З огляду на доступні дані (на момент написання статті ще не було оприлюднено дані 11-ї хвилі ESS, що охоплює період повномасштабної війни), аналіз зосереджується лише на суб'єктивному благополуччі українців у період до 24.02.2022.

Належність до когорти можна виразити через рік народження респондента, а ефект періоду — через рік проведення (хвилю) опитування. Масиви дослідження містять змінні віку та року народження. Вік становить різницю між періодом та когортою, тому одночасне включення віку, року народження та року опиту-

вання як предикторів у звичайну лінійну регресію є некоректним. Щоб пом'якшити цю проблему, рік народження було агреговано у п'ятирічні інтервали, як пропонують Янг (Yang, 2008) та Бартрам (Bartram, 2020). Використання п'ятирічних когорт є стандартною практикою у демографічних дослідженнях (Yang, 2008).

Для формування когорт хвилі ESS було об'єднано, визначено наймолодшого респондента і сформовано його групу шляхом віднімання чотирьох років від року народження. У нашому випадку наймолодший респондент народився у 2007 році, тож наймолодшою когортою стала 2003–2007. Далі когорти формувалися у зворотному порядку: 1999–2003, 1994–1998 тощо.

Винятком була найстарша когорта, яка охоплювала 1909–1914 роки народження і була шестирічною. Це сталося тому, що роки народження не завжди можна поділити на рівні п'ятирічні інтервали, тому залишаються «зайві» роки. Найстарший респондент (1909 року народження) не потрапив до жодної з уже сформованих когорт, тож його об'єднали з найближчою старшою групою: створювати окрему когорту для нього не було сенсу. У підсумку було сформовано 20 когорт.

Дослідження містить запитання і про задоволеність життям, і про рівень щастя, що дає змогу врахувати когнітивний та афективний компоненти суб'єктивного благополуччя. Зважаючи на те, що вік може бути по-різному пов'язаним з кожним із вимірів благополуччя, краще аналізувати його ефект для задоволеності життям і рівня щастя окремо.

Окрім того, ми будемо використовувати стать як контрольну змінну, подібно до того, як це робить у своєму дослідженні Бартрам (Bartram, 2020). Адже чоловіки та жінки можуть відрізнитися за віковим розподілом (при цьому вік не визначає стать респондента, тож стать не є проміжною змінною); крім того, у їхньому суб'єктивному благополуччі також можуть існувати відмінності (див. табл. 3). Перелік усіх змінних, що їх буде використано в аналізі та відповідних їм запитань анкети, наведено у таблиці 1.

Аналіз даних¹ спершу передбачав розрахунок дескриптивних статистик для віку, статі та показників суб'єктивного благополуччя за хвилями. Також було здійснено порівняння задоволеності життям та рівня щастя за статтю окремо для кожної із хвиль; з цією метою використано критерій Мана–Вітні. Опісля застосовувалися регресійні моделі випадкових ефектів із перехресною класифікацією (cross-classified random effects models), оскільки навіть після укрупнення когорт у звичайній лінійній регресії може зберігатися проблема мультиколінеарності. Це ієрархічна модель, де на першому рівні як незалежні змінні включаються вік та вік у квадраті, а також стать як контрольна змінна. Змінні на першому рівні постають як фіксовані ефекти. Водночас респонденти належать до двох різних (перехресних) класифікацій — когорт і періодів. Обидві змінні включаються на другому рівні та розглядаються як випадкові ефекти. Відповідно, загальний вигляд рівняння регресії такий:

$$\text{Суб'єктивне благополуччя} = a + b_1 * \text{Вік} + b_2 * \text{Вік}^2 + b_3 * \text{Стать} + (1|\text{Когорта}) + (1|\text{Період})$$

¹ Аналіз виконано на незважених даних ESS.

Включення періоду як випадкового ефекту дає змогу врахувати відмінності між роками опитування у рівні суб'єктивного благополуччя. Крім того, до регресійної моделі буде включено як вік, так і його квадрат. Перша змінна дає змогу оцінити, чи існує негативний лінійний зв'язок між віком і благополуччям. Квадрат віку дозволяє перевірити, чи існує позитивний квадратичний зв'язок (U-крива), де благополуччя спочатку знижується, досягає мінімуму в певній точці, а згодом починає зростати.

Для побудови регресійних моделей використано програмне середовище R, пакет "lme4" (Bates et al., 2015), функцію lmer. Вона дає змогу будувати лінійні ієрархічні моделі, де можуть бути включені як фіксовані, так і випадкові ефекти.

Таблиця 1

Змінні, які буде використано в аналізі

Змінні	Формулювання запитань (якщо є)
Залежні змінні	
Задоволеність життям	<i>Враховуючи всі обставини, скажіть, будь ласка, наскільки Ви в цілому задоволені своїм життям на даний момент? Дайте відповідь використовуючи цю картку, де 0 означає «Зовсім незадоволений», а 10 – «Цілком задоволений».</i>
Щастя	<i>Говорячи в цілому, наскільки Ви щасливі?</i> Вимірюється за 11-бальною шкалою, де 0 = Дуже нещасливий(-а), 10 = Дуже щасливий(-а).
Незалежні змінні	
Вік та вік у квадратах	<i>В якому році Ви народилися?</i> Немає окремого запитання в анкеті про вік респондента. Є лише запитання про рік народження, на підставі якого вираховується вік.
Випадкові ефекти	
Когорта	<i>В якому році Ви народилися?</i> Роки народження укрупнено до 5-річних інтервалів. Всього виокремлено 20 когорт.
Період	Рік опитування респондента. Всього 6 хвиль опитування (періодів).
Контрольна змінна	
Стать	Інтерв'юєр самостійно фіксував стать респондента.

Результати

Найперше було розраховано дескриптивні статистики для показників задоволеності життям, рівня щастя, віку та статі у розрізі хвиль ESS. Як видно з таблиці 2, середній вік респондентів перебував у межах від 48 до 50 років. В усіх хвилях, проведених до початку російсько-української війни 2014 року, частка чоловіків серед опитаних становила менш ніж 40%, тоді як відсоток жінок перевищував 60%. У 2022 році частка чоловіків становила 41,3%, а жінок — 58,7%.

Слід також відзначити, що починаючи з 2013 року рівні задоволеності життям і щастя були дещо вищими, ніж у попередніх хвилях; водночас це зростання не можна назвати суттєвим. Загалом рівень суб'єктивного благополуччя українців є середнім або нижчим за середній.

Таблиця 2

**Дескриптивні статистики за показниками суб'єктивного благополуччя,
статтю та віком за хвилями ESS**

Змінні	2005 рік (N = 2031)	2006–2007 рік (N = 2002)	2009 рік (N = 1845)	2011 рік (N = 1931)	2013 рік (N = 2178)	2022 рік (N = 1531)
Задоволеність життям						
Середнє	4,34	4,28	4,03	4,66	5,04	5,19
Пропущені	29 (1,4%)	38 (1,9%)	67 (3,6%)	37 (1,9%)	50 (2,3%)	9 (0,6%)
Щастя						
Середнє	5,45	5,62	5,35	5,61	6,08	6,58
Пропущені	49 (2,4%)	55 (2,7%)	60 (3,3%)	82 (4,2%)	53 (2,4%)	20 (1,3%)
Вік						
Середнє	49,86	48,79	48,84	50,30	48,51	49,69
Пропущені	1 (0,05%)	0 (0,0%)	0 (0,0%)	0 (0,0%)	4 (0,2%)	0 (0,0%)
Стать						
Чоловіки	36,8%	38,8%	37,4%	37,2%	36,7%	41,3%
Жінки	63,2%	61,2%	62,6%	62,8%	63,3%	58,7%
Пропущені	1 (0,05%)	0 (0,0%)	0 (0,0%)	0 (0,0%)	0 (0,0%)	0 (0,0%)

Примітка: для статі було розраховано валідні відсотки, для пропущених значень вказували кількість та відсоток у дужках. Відсотки для пропущених значень розраховувалися стосовно загальної кількості респондентів, які взяли участь у відповідній хвилі.

Розподіл суб'єктивного благополуччя за статтю наведено у таблиці 3.

Таблиця 3

**Середні значення показників суб'єктивного благополуччя
за статтю і роком опитування**

Рік опитування	Задоволеність життям		Щастя	
	Чоловіки	Жінки	Чоловіки	Жінки
2005	4,45	4,28	5,64 **	5,34 **
2006–2007	4,45 *	4,17 *	5,80 *	5,51 *
2009	4,17	3,94	5,59 ***	5,20 ***
2011	4,75	4,61	5,73	5,54
2013	4,96	5,09	5,92 **	6,17 **
2022	5,12	5,23	6,36 **	6,73 **

Примітка: для порівняння рівня щастя і задоволеності життям за статтю використано тест Мана-Вітні. Зірочками позначено статистично значимі відмінності між чоловіками та жінками для відповідного року опитування й конкретного показника суб'єктивного благополуччя.
*** $p < 0,001$, ** $p < 0,01$, * $p < 0,05$.

Для задоволеності життям відмінності є лише для 2006–2007 років: чоловіки були більше задоволеними життям, ніж жінки. Щодо рівня щастя спостерігаємо статистично значимі відмінності для майже всіх хвиль, окрім 2011 року. У 2005–2009 роках рівень щастя чоловіків був вищим, ніж у жінок. Та починаючи з 2013-го спостерігається протилежна ситуація: рівень щастя жінок більший, ніж чоловіків.

Регресійні моделі показують (див. табл. 4), що як лінійний, так і квадратичний зв'язок віку з обома показниками суб'єктивного благополуччя є статистично значимими.

Таблиця 4

**Моделі випадкових ефектів із перехресною класифікацією
(залежні змінні — задоволеність життям і щастя)¹**

Показники моделі	Задоволеність життям	Щастя
Фіксовані ефекти		
(Інтерсепт)	4,61 *** (0,19)	5,78 *** (0,19)
Вік	-61,85 *** (3,65)	-67,15 *** (2,60)
Вік ²	22,47 *** (3,27)	6,63 ** (2,53)
Стать: Жіноча	-0,01 (0,05)	-0,03 (0,05)
Випадкові ефекти		
σ^2	6,38	5,50
τ_{00}	0,01 когорта	0,00 когорта
	0,21 період	0,22 період
ICC	0,03	0,04
N	6 період	6 період
	20 когорта	20 когорта
Кількість спостережень і показники якості моделі		
Кількість спостережень	11284	11195
Marginal R ² / Conditional R ²	0,054 / 0,086	0,065 / 0,100
AIC	52983,031	50887,103

Примітка: у дужках вказано стандартні похибки коефіцієнтів регресії. Зірочка позначає статистично значимий коефіцієнт регресії для відповідного фіксованого ефекту та вказує на наявність зв'язку між ним і відповідним показником суб'єктивного благополуччя.

*** $p < 0,001$, ** $p < 0,01$.

¹ Для цих регресійних моделей змінну віку було центровано так, що середній вік становив 0. Таким чином, інтерсепт стає інтерпретованим і в нашому випадку позначає середнє значення задоволеності життям/щастя у чоловіків (вони є референтною категорією) середнього віку.

Лінійний зв'язок є негативним, тобто суб'єктивне благополуччя з віком знижується (задоволеність життям: $\beta = -61,85$, $p < 0,001$; щастя: $\beta = -67,15$, $p < 0,001$). Натомість квадратичний зв'язок позитивний (задоволеність життям: $\beta = 22,47$, $p < 0,001$; щастя: $\beta = 6,63$, $p < 0,01$). Оскільки виявлено одночасно додатний квадратичний і від'ємний лінійний зв'язок, це саме по собі ще не свідчить про наявність чіткої U-кривої. За таких умов ми можемо спостерігати загальну тенденцію до зниження рівня благополуччя з віком, а значимий квадратичний компонент вказуватиме на зміну темпу цього зниження. Це може проявлятися у сповільненні, стабілізації або переході до незначного зростання суб'єктивного благополуччя на певному етапі життя.

Слід підкреслити, що пояснювальна здатність фіксованих ефектів (вік, вік у квадраті та стать, яка, втім, не має статистично значимого зв'язку ані із задоволеністю життям, ані зі щастям) є невеликою. Значення $\text{Marginal } R^2$ показують, що фіксовані ефекти пояснюють 5,4% дисперсії задоволеності життям і 6,5% дисперсії рівня щастя. Загальна пояснювальна здатність моделі ($\text{Conditional } R^2$), що включає як фіксовані, так і випадкові ефекти, також невисока: 8,6% дисперсії для задоволеності життям і 10,0% для щастя (див. рис.).

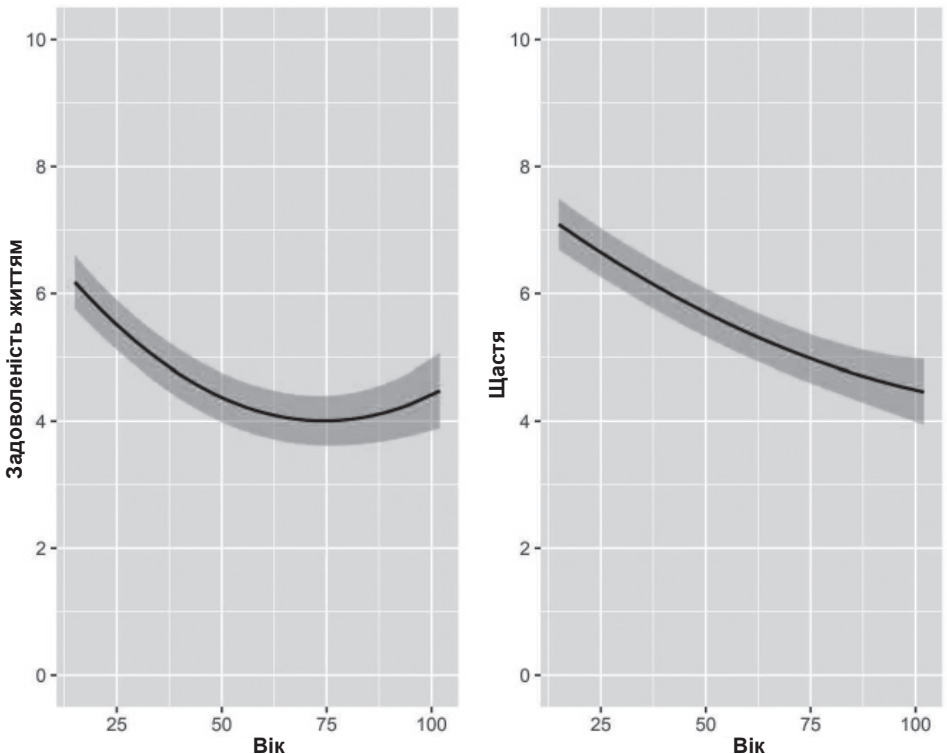

Рис. Прогнозовані значення задоволеності життям і щастя за віком¹

¹ Побудовано на підставі моделей випадкових ефектів із перехресною класифікацією; для зручності сприйняття використано звичайні (нецентровані) значення віку.

Щоб краще продемонструвати характер зв'язку між віком і суб'єктивним благополуччям, ми візуалізували результати регресійних моделей (прогнозовані значення задоволеності життям і рівня щастя залежно від віку). З рисунку видно, що U-крива спостерігається лише для задоволеності життям. Для рівня щастя вона візуально практично непомітна попри значимий квадратичний зв'язок. Разом із тим, навіть для задоволеності життям, попри візуальне підвищення у старших вікових групах, довірчі інтервали перетинаються. Тож радше йдеться про сповільнення/припинення спадання задоволеності з віком, ніж про реальне зростання.

Висновки та обговорення

Відповідаючи на запитання про те, яким є зв'язок між віком та суб'єктивним благополуччям в Україні — квадратичним чи лінійним негативним, — можемо казати, що обидва типи зв'язку є статистично значимими. Водночас це не означає автоматичної наявності чіткої U-кривої. Для задоволеності життям U-крива візуально простежується, хоча її не можна назвати дуже виразною. Натомість для щастя видно негативний лінійний зв'язок, а наявність квадратичного ефекту може бути зумовлена великою вибіркою, де навіть слабкі ефекти подекуди виявляються статистично значимими. Отримані результати контрастують із висновками Бартрама (Bartram, 2020), який показав для України лише лінійний негативний зв'язок між віком і благополуччям. Водночас вони, загалом, узгоджуються з дослідженням Гелевіка (Hellevik, 2017), котрий продемонстрував U-криву для задоволеності життям, але лінійний зв'язок — для щастя.

Ця стаття відкриває кілька напрямів для подальших досліджень парадоксу благополуччя в Україні; причому бажано обрати опитування з більшою кількістю хвиль для вищої надійності отриманих висновків. По-перше, точок екстремуму на різних етапах життя людини може бути більше, ніж одна. Так, існують праці, які показують, що благополуччя може зростати або принаймні не знижуватися у ранньому старшому віці, але у більш пізньому знову спадати (Hansen, Blekesaune, 2022; Hansen, Slagsvold, 2012; Baird et al., 2010). Крім того, в літературі описано й кубічний характер зв'язку (Biermann et al., 2022). Це порушує питання: чи не спостерігається в Україні подібна складніша динаміка? Чи зафіксуємо ми зростання або принаймні стабільність благополуччя у ранньому старшому віці з подальшим його спаданням пізніше? По-друге, важливо аналізувати не лише період до 24 лютого 2022 року, а й дані, зібрані під час повномасштабного вторгнення. Україна бере участь в 11-й і 12-й хвилях ESS, котрі проводяться під час повномасштабної війни, проте їхні дані на момент написання статті не викладено у відкритий доступ, що внеможливіє урахування впливу війни. По-третє, зважаючи на низьку пояснювальну здатність віку як предиктора суб'єктивного благополуччя, перспективним є застосування більш складних моделей із включенням модераторів та медіаторів.

Водночас наше дослідження має кілька **обмежень**. По-перше, дані охоплюють 18-річний період. Це хоч і досить значний проміжок часу, однак цього може бути недостатньо для врахування міжпоколінних відмінностей, які можуть

формуватися у довшому часовому горизонті. По-друге, у дослідженні розглянуто не всі можливі індикатори афективного компоненту благополуччя та не включено евдемонічний вимір через відсутність відповідних запитань в опитувальнику. Перший охоплює позитивний і негативний афекти, тоді як евдемонічний компонент пов'язаний із реалізацією людиною власного потенціалу (Glatz et al., 2022; Ryff et al., 2021). Урахування цих показників дало би змогу отримати більш повну картину взаємозв'язку між віком і благополуччям. По-третє, існує значний розрив між 2013 і 2022 роками. Тим часом саме в цьому проміжку відбулися значні події для України, як-от початок російсько-української війни та пандемія COVID-19, ефект яких важливо було б врахувати. Та й період до 2005 року теж не враховано, хоча в 1990-х та на початку 2000-х в Україні теж відбувалися значні соціально-економічні трансформації.

Джерела / References

- Baird, B.M., Lucas, R.E., Donnellan, M.B. (2010). Life satisfaction across the lifespan: Findings from two nationally representative panel studies. *Social Indicators Research*, 99(2), 183–203. <https://doi.org/10.1007/s11205-010-9584-9>
- Bartram, D. (2020). Age and life satisfaction: Getting control variables under control. *Sociology*, 55(2), 421–437. <https://doi.org/10.1177/0038038520926871>
- Bates, D., Mächler, M., Bolker, B., Walker, S. (2015). Fitting linear mixed-effects models using lme4. *Journal of Statistical Software*, 67(1), 1–48. <https://doi.org/10.18637/jss.v067.i01>
- Biermann, P., Bitzer, J., Gören, E. (2022). The relationship between age and subjective well-being: Estimating within and between effects simultaneously. *The Journal of the Economics of Ageing*, 21, 100366. <https://doi.org/10.1016/j.jeoa.2021.100366>
- Blanchflower, D.G. (2021). Is happiness U-shaped everywhere? Age and subjective well-being in 145 countries. *Journal of Population Economics*, 34, 575–624. <https://doi.org/10.1007/s00148-020-00797-z>
- Blanchflower, D.G., Oswald, A.J. (2008). Is well-being U-shaped over the life cycle? *Social Science & Medicine*, 66(8), 1733–1749. <https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2008.01.030>
- Cheng, T.C., Powdthavee, N., Oswald, A.J. (2017). Longitudinal evidence for a midlife nadir in human well-being: Results from four data sets. *The Economic Journal*, 127(599), 126–142. <https://doi.org/10.1111/eoj.12256>
- Deaton, A. (2008). Income, health, and well-being around the world: Evidence from the Gallup World Poll. *Journal of Economic Perspectives*, 22(2), 53–72. <https://doi.org/10.1257/jep.22.2.53>
- European Social Survey European Research Infrastructure (ESS ERIC). (2012). *ESS2 – integrated file, edition 3.6. (Italy not included)*. [Data set]. Sikt – Norwegian Agency for Shared Services in Education and Research. https://doi.org/10.21338/ess2e03_6
- European Social Survey European Research Infrastructure (ESS ERIC). (2018). *ESS3 – integrated file, edition 3.7. (Latvia and Romania not included)*. [Data set]. Sikt – Norwegian Agency for Shared Services in Education and Research. https://doi.org/10.21338/ess3e03_7
- European Social Survey European Research Infrastructure (ESS ERIC). (2023). *ESS4 – integrated file, edition 4.6. (Austria and Lithuania not included)*. [Data set]. Sikt – Norwegian Agency for Shared Services in Education and Research. https://doi.org/10.21338/ess4e04_6
- European Social Survey European Research Infrastructure (ESS ERIC). (2025a). *ESS5 – integrated file, edition 3.6. (Austria not included)*. [Data set]. Sikt – Norwegian Agency for Shared Services in Education and Research. https://doi.org/10.21338/ess5e03_6
- European Social Survey European Research Infrastructure (ESS ERIC). (2025b). *ESS6 – integrated file, edition 2.7*. [Data set]. Sikt – Norwegian Agency for Shared Services in Education and Research. https://doi.org/10.21338/ess6e02_7

European Social Survey European Research Infrastructure (ESS ERIC). (2025c). *Ukrainian European Social Survey 2022*. [Data and documentation]. Retrieved from: <https://europeansocialsurvey.org/about/resources/ukrainian-european-social-survey-2022>

Frijters, P., Beatton, T. (2012). The mystery of the U-shaped relationship between happiness and age. *Journal of Economic Behavior & Organization*, 82(2–3), 525–542. <https://doi.org/10.1016/j.jebo.2012.03.008>

Galambos, N.L., Krahn, H.J., Johnson, M.D., Lachman, M.E. (2020). The U shape of happiness across the life course: Expanding the discussion. *Perspectives on Psychological Science*, 15(4), 898–912. <https://doi.org/10.1177/1745691620902428>

Glatz, C., Schwerdtfeger, A. (2022). Disentangling the causal structure between social trust, institutional trust, and subjective well-being. *Social Indicators Research*, 163, 1323–1348. <https://doi.org/10.1007/s11205-022-02914-9>

Graham, C., Ruiz Pozuelo, J. (2016). Happiness, stress, and age: How the U curve varies across people and places. *Journal of Population Economics*, 30(1), 225–264. <https://doi.org/10.1007/s00148-016-0611-2>

Hansen, T., Blekesaune, M. (2022). The age and well-being “paradox”: A longitudinal and multidimensional reconsideration. *European Journal of Ageing*, 19, 1277–1286. <https://doi.org/10.1007/s10433-022-00709-y>

Hansen, T., Slagsvold, B. (2012). The age and subjective well-being paradox revisited: A multidimensional perspective. *Norsk Epidemiologi*, 22(2), 187–195. <https://doi.org/10.5324/nje.v22i2.1565>

Hellevik, O. (2017). The U-shaped age–happiness relationship: Real or methodological artifact? *Quality & Quantity*, 51(1), 177–197. <https://doi.org/10.1007/s11135-015-0300-3>

Jivraj, S., Nazroo, J., Vanhoutte, B., Chandola, T. (2014). Aging and subjective well-being in later life. *The Journals of Gerontology. Series B: Psychological Sciences and Social Sciences*, 69(6), 930–941. <https://doi.org/10.1093/geronb/gbu006>

Kassenboehmer, S.C., Haisken-DeNew, J.P. (2012). Heresy or enlightenment? The well-being age U-shape effect is flat. *Economics Letters*, 117(1), 235–238. <https://doi.org/10.1016/j.econlet.2012.05.013>

Kratz, F., Brüderl, J. (2021, April 18). The age trajectory of happiness. <https://doi.org/10.31234/osf.io/d8f2z>

OECD. (2024). Measuring subjective well-being across OECD countries. *OECD Policy Insights on Well-being, Inclusion and Equal Opportunity*, 16. Paris: OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/f5199579-en>

Ryan, R.M., Deci, E.L. (2001). On happiness and human potentials: A review of research on hedonic and eudaimonic well-being. *Annual Review of Psychology*, 52(1), 141–166. <https://doi.org/10.1146/annurev.psych.52.1.141>

Ryff, C.D., Boylan, J.M., Kirsch, J.A. (2021). Eudaimonic and hedonic well-being. In: *Measuring well-being* (pp. 92–135). Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/oso/9780197512531.003.0005>

Swift, H.J., Vauclair, C.-M., Abrams, D., Bratt, C., Marques, S., Lima, M.-L. (2014). Revisiting the paradox of well-being: The importance of national context. *The Journals of Gerontology. Series B: Psychological Sciences and Social Sciences*, 69(6), 920–929. <https://doi.org/10.1093/geronb/gbu011>

Wunder, C., Wiencierz, A., Schwarze, J., Küchenhoff, H. (2013). Well-being over the life span: Semiparametric evidence from British and German longitudinal data. *Review of Economics and Statistics*, 95(1), 154–167.

Yang, Y. (2008). Social inequalities in happiness in the United States, 1972 to 2004: An age-period-cohort analysis. *American Sociological Review*, 73(2), 204–226. <https://doi.org/10.1177/000312240807300202>

Отримано / Received 04.10.2025

Прийнято до друку після рецензування /

Accepted for publication after review 26.11.2025

Опубліковано / Published 03.03.2026

РУСЛАНА МОСКОТИНА

Лінійний зв'язок чи U-крива?

Вік і суб'єктивне благополуччя в Україні

Парадокс благополуччя (paradox of well-being) передбачає, що зв'язок між віком і суб'єктивним благополуччям має U-подібну форму: спочатку воно знижується, досягає мінімуму у середньому віці, а у старшому віці зростає попри погіршення об'єктивних умов життя. Втім, попередні дослідження показують суперечливі результати: одні підтверджують наявність U-кривої, тоді як інші виявляють лінійне зниження благополуччя або складніший нелінійний зв'язок. Для України результати також неоднозначні; та й наявні публікації не фокусуються на цьому аспекті. Метою цієї статті було з'ясувати, яким є зв'язок між віком і когнітивним та афективним вимірами суб'єктивного благополуччя в Україні: додатним квадратичним (U-подібним) чи лінійним негативним. На підставі шести хвиль Європейського соціального дослідження (ESS) за 2005–2022 роки проаналізовано зв'язок між віком та суб'єктивним благополуччям українців, виміряним через задоволеність життям і рівень щастя. Регресійні моделі показали наявність як лінійного, так і квадратичного статистично значимого зв'язку віку з обома показниками благополуччя. Разом із тим, для задоволеності життям U-крива простежується, хоч і не є надто вираженою, а для щастя візуально видно лише лінійний негативний зв'язок. Отримані дані підкреслюють необхідність подальших досліджень парадоксу благополуччя в Україні, зокрема із залученням зібраних під час повномасштабного вторгнення нових хвиль ESS, побудови більш складних моделей та врахування потенційних медіаторів і модераторів між віком та благополуччям.

Ключові слова: суб'єктивне благополуччя, вік, парадокс благополуччя, ESS

RUSLANA MOSKOTINA

Linear or U-shaped?

Age and subjective well-being in Ukraine

The paradox of well-being suggests that the relationship between age and subjective well-being follows a U-shaped curve: well-being decreases initially, reaches its lowest point in midlife, and then increases in older age despite worsening objective life conditions. However, previous studies provide mixed results: some confirm the presence of a U-curve, while others find a linear decline in well-being or a more complex nonlinear relationship. For Ukraine, the results are also inconsistent, and most publications do not specifically focus on this country. This study examines whether the relationship between age and the cognitive and affective dimensions of subjective well-being in Ukraine follows a positive quadratic (U-shaped) pattern or a negative linear one. Based on six waves of the European Social Survey (ESS) from 2005 to 2022, this study analyzes the relationship between age and subjective well-being among Ukrainians, measured through life satisfaction and happiness. ESS is used because its repeated cross-sectional design enables the separation of age, cohort, and period effects, allowing a closer approximation of the “net” association between age and well-being. To address methodological challenges related to age–period–cohort confounding, the analysis employs cross-classified random effects regression models that simultaneously account for cohort and period effects. Regression models show that both linear and quadratic associations of age with these well-being measures are statistically significant. Nevertheless, the U-curve is observable for life satisfaction, though not very pronounced, while happiness shows only a negative linear relationship. The findings highlight the need for further research on the paradox of well-being in Ukraine, particularly by incorporating additional ESS waves collected during the full-scale Russian invasion, exploring more complex nonlinear specifications, and examining potential mediating and moderating mechanisms between age and well-being.

Keywords: subjective well-being, age, paradox of well-being, ESS